

RÂGİP PAŞA'NIN BİR MUHAMMESİNİN TAHLİLİ

Ahmet SEVGİ¹

ÖZET

Klâsik Türk şairleri daha çok lâ-dînî (profane:hüsniyat) konularda şiirler yazmışlardır. Ancak, hikmet vadisinde söylenen şiirlerin sayısı da az değildir. Bağdatlı Rûhî'den Ziya Paşa'ya uzanan bu vadide birçok büyük şair yetişmiştir ki bu makalede onlardan biri olan Koca Ragıp Paşa'nın bir "muhammes"i ele alınarak tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ragıp Paşa, muhammes, tahlil, lâ-dînî şiir, fani, baki

ONE OF THE PENTASTICHES OF RAGIP PASHA AND ITS ANALYSIS

ABSTRACT

Although Classic Turkish poets mostly wrote about non-religious subjects, the number of the poems written in the field of wisdom is not small. In this field, which extends from Ruhi to Ziya Pasha, many great poets flourished and in this article one of the pentastiches of Ragip Pasha, who is one of those great poets, is analysed.

Key Words: Ragıp Pahsa, pentastich, analysis, non-religious poetry, mortal, immortal

Klâsik Türk şiiri incelendiğinde "divan"larda hüsniyâta (profane) dair şiirlerin ağırlıkta olduğu görülür. Ancak, hikemiyât vadisinde söylenen şiirlerin de belli bir yekûn teşkil ettiği muhakkak... Bağdatlı Rûhî'den Ziya Paşa'ya uzanan bu hikmetli söyleyişin temsilcilerinden biri de Koca Ragıp Paşa'dır. Biz bu makalemizde Ragıp Paşa'nın dünya görüşünü ve felsefî cephesini en iyi yansıttığını düşündüğümüz bir "muhammes"ini ele alarak tahlil etmeye çalışacağız.

I

Sûret-i fâniye dil-beste vü mağbûn değiliz
Vech-i bâkî dileriz tâlib-i mâ-dûn değiliz
Mâ'il-i kevkebe-i devlet-i Kârûn değiliz
Biz cihânın hiyel-i nakşına meftûn değiliz
Biliriz mekr-i zeni hâsılı mecnûn değiliz (Ragıp Paşa,

1252/1836, s. 38)

¹ Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ahsevgi@selcuk.edu.tr

Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 25, Sayı 4, 2016, Sayfa 173-176

Eski Türk edebiyatının İslâm medeniyeti tesirinde geliştiği mâlum. Şairlerimiz özellikle felsefi düşüncelerini dile getirirlerken dini referans almışlardır. Müslümanlar arasında daha çok âhireti esas alan bir anlayış hüküm sürdüğü için de gayet tabii, şairlerin dünya görüşü ve hayat anlayışı bu istikamette şekillenmiştir. Nitekim Ragıp Paşa da şiirine fâniye değil, bakiye talip olduğunu belirterek girer:

Sûret-i fâniye dil-beste vü mağbûn değiliz
Vech-i bâkî dileriz tâlib-i mâ-dûn değiliz (Ragıp Paşa,

1252/1836, s. 38)

Bu mısraların fikrî zeminini şu ayetlerin teşkil ettiği açıktır: “Allah’ın *veçh*inden başka, her şey yok olucudur.” (Kasas, 28/88), “Yeryüzündeki her şey *fânî*dir ve Rabbin *veçh*i (zâtı) *bâkî*dir” (Rahman, 55/27).

Bir tarafta vakti saati gelince yok olacak fâni yüzler, öbür tarafta (âhiret) ebedî olan Rabbin *veçh*i... Elbette fâniye değil, bakiye talip olunması gerekir.

Ragıp Paşa bu “bend”in müteakip mısralarında “Karun’un şatafatına, cihanın aldatıcı güzelliklerine tutkun değiliz. Dünyanın hilelerini biliriz, deli değiliz” diyor ki Divan şiirinde **Karun**’un zenginlik sembolü olduğu, **dünyanın** da hilekâr bir kadına benzetildiği düşünüldüğünde karşımıza, paraya-pula değer vermeyen, dünya nimetlerinin cazibesine aldanmayan olgun bir insan tasavvuru çıkıyor.

II

Emri Hak’dan biliriz kâr değildir kuldan
Cünne-i sabr u sebâtı komazız hiç koldan
Dönmeziz tîr-i cefâ irse de sağ u soldan
Çıkmazız ‘aksine devriyle sipihrin yoldan
Râstdır mesleğimiz peyrev-i gerdûn değiliz (Ragıp Paşa,

1252/1836, s. 38)

Ragıp Paşa “muhammes”in birinci “bend”inde ideal bir insan portresi çizmişti. İkinci “bend”de bu ideal insan tipinin tecessüm edebilmesi için gerekli olan vasıflar üzerinde duruyor.

İslâm itikadına göre hayır da şer de Allah’tan gelir. Kula düşen kadere rıza gösterip başına gelen felakete sabretmesini bilmektir. Bunun için şair: “Etraftan sicim gibi cefa oku yağsa da sabır ve sebat kalkanını elden bırakmam. Hatta felek tersine dönse bile ben yolumdan dönmem, feleğin uydusu olup doğruluktan şaşmam” diyor ki burada meselenin vuzuhu için “feleğin tersine dönmesi” tabirini sanırım biraz açmamız gerekecek.

Eskiden dokuz feleğin soğan zarı misali dünyayı çevrelediği, bütün felekleri saran en büyük feleğin de arş (atlas) olduğu düşünülürdü. Bu inanca göre arş doğudan batıya döner, diğer felekleri de kendi istikametinde dönmeye zorlardı. Feleğin tersine dönmesi insanoğlunun birtakım talihsizliklere maruz kalacağını işaretleri olarak kabul edildiğinden bu durum (feleğin dönekliği) hep şikâyet konusu olmuştur. İşte Ragıp Paşa bu itikada telmihte bulunarak, felek tersine dönerek bana ne kadar eza ve cefa çektirirse çektirsin ona uyup yönümü değiştirmem, doğruluktan ayrılmam, diyor.

III

İtmeziz kimseyi ihsân-ı Hudâ'ya teşrîk
İderiz silsile-i 'adli o yüzden tahrîk
Dehre baş eğmeziz esbâba olursa temsîk
Ser-be-hâk-i kadem-i 'adl ü kerem-kârız lîk
Çirk-i ihsân-ı le'îmân ile memnûn değiliz (Ragıp Paşa,

1252/1836, s. 38)

Gerçek muhsin (ihsan eden) Allah'tır. Başkalarından yardım beklemek Allah'ın ihsanına onları (kulları) da ortak etmek olacağından himaye edilmeyi değil, adaletin cemiyete hâkim olmasını istemeliyiz. Biz sebeplere sarılıp adalete güvenmekle mükellefiz. Zulme baş eğmek yahut cahil ve adî kişilerin minnetini çekmek insanoğluna yakışmaz.

Bu noktada şunu da hemen belirtelim ki Ragıp Paşa'nın en sevmediği şey "minnet"tir. "Kaf dağı kadar ağır olsa da gam yükünü çekerim. Lakin zerre miktarı minnet yükü belimi büker" mealindeki şu beyti şairin minnetten yana ne kadar dertli olduğunu gösterir:

"Çekerim kûh-ı girân-ı gamı Kâf olsa velî
Tâk eder tâkatimi zerrece bâr-ı minnet" (Ragıp Paşa,

1252/1836, s. 8)

IV

Nîk ü bed kimseye bâkî değil 'ayş-ı 'âlem
Şehd-i şâdî olur âmîhte-i semm-i mâtem
Lutf u kahrı olalı semt-i rızâda hem-dem
Görünür bûd u ne-bûdı bize dehrin tev'em
Sûruna hurrem ü hüsrânına mahzûn değiliz (Ragıp Paşa,

1252/1836, s. 38)

Geriden bakıldığında dünya yiyip içip gezip eğlenilecek bir yermiş gibi görünse de hakikatte hiç de öyle değildir. Maalesef her sevinç, üzüntüyü de beraberinde getirmektedir. Bu gerçeği idrak edebilen olgun insanlar nazarında Allah'ın lütfu da hoştur kahrı da... Hatta onlara göre mevcudatın varlığı ile yokluğu birdir. Yunus Emre'nin "Ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim" mısraı da böyle bir anlayışın tezahürüdür.

Dördüncü "bend"de Koca Ragıp Paşa'yı dervişane düşünceler içinde görüyoruz. Aslında Ragıp Paşa şair olmanın ötesinde büyük bir devlet adamıdır. Devlet adamlığı ile dervişlik pek bağdaşmasa da kamu hizmetinde zaman zaman düşülen çaresizlikler ne yazık ki bazen insanı evinden ve hizmetten soğutarak dervişliğe yöneltebiliyor. Ragıp Paşa bunu bir beytinde şöyle dile getirir:

Kalmadı râbta-i hâne vü sâmân-ı vatan
Çille-i saht-ı vezâret beni dervîş etti (Ragıp Paşa,

1252/1836, s. 65)

V

Mâyemiz tesviye-i ‘aşk-ı hikemle hoş-dem
Kalbimiz âyine-i tal‘at-i sırr-ı mübhem
Olamaz her kişi esrâra salâh-ı mahrem
Neş‘emizden ne ‘aceb bî-haber olsa ‘âlem
Râgıbâ biz elin anladığı ma‘cûn değiliz (Ragıp Paşa,

1252/1836, s. 39)

İnsanın hamuru bir olsa da mayası farklıdır. Hikmet aşkıyla mayalanan hamurdan yaratılmış zatların gönül aynasına bütün müphem ve mahrem sırlar yansırken mayası bozuk kişilerin kalbine hiçbir şey yansımaz. Zira onların kalpleri mühürlüdür. Ne var ki gönlü Allah’ın tecellîgâhı olan kâmil insanların yaratılışları farklıdır. Onlar herkesin anlayamayacağı müstesna şahsiyetlerdir.

Ragıp Paşa’nın “Muhammes”ini bütün olarak ele aldığımızda; güçlü bir ahenk, sağlam bir ifade ve dolgun bir muhteva ile karşılaşırız. Şairin “ben” yerine çoğul birinci şahsı gösteren “biz” zamirini kullanması ifadeye ayrı bir güç ve ahenk katmıştır. Ayrıca “faniye değil, bakiye talip olma” fikrinin hencesî bir mantık zinciri içerisinde ilerlemesi ve bu fikrin ispatı için İslâm’ın hayat anlayışından, Klâsik Türk edebiyatının dünya görüşünden deliller getirilmesi hem manzumeye bir kompozisyon bütünlüğü sağlamış hem de muhtevayı zenginleştirmiştir.

Hülasa; dinî ve içtimaî unsurların öne çıktığı bu “muhammes”te faniye değil bakiye talip olan, dünya nimetlerine iltifat etmeyen, şartların zorlamasıyla doğruluktan ayrılmayan, adaleti her şeyin üstünde gören hikmet aşkıyla yoğrulmuş bir kişiyle karşılaşırız ki söz konusu kişi Ragıp Paşa’dan başkası değildir.

Kaynaklar

- Çavuşoğlu, M, (1971), *Necâtî Bey Divânı’nın Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul.
- İpekten, H, (1997), *Eski Türk Edebiyatı nazım şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, M, (1978), *Şiir Tahlilleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Kurnaz, C, (1996), *Hayâlî Bey Divânı’nın Tahlili*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Pala, İ, (1989), *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, C. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Râgıp Paşa, (1252/1836), *Divân-ı Râgıp Mehmed Paşa*, Bulak Matbaası, Kâhire.
- Tolasa, H, (1973), *Ahmet Paşa’nın Şiir Dünyası*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.